

Categorie	Overtreding	Onderbouwing	Wetsartikel	Min % overtredingen	Max % overtredingen	Min aantal overtredingen	Max aantal overtredingen
Varkens	Routinematig couperen	Het routinematige couperen van staarten is niet toegestaan op basis van de EU richtlijn. Desondanks worden de staarten van biggen in de Nederlandse varkenshouderij routinematig (onverdoofd) gecoupeerd om beschadigde staarten en daarmee financiële schade voor de boer en ongerief voor de varkens (door staartbijten) te voorkomen. (Wergroep Krulstaart, 2013; Leenstra et. al., 2011) Volgens onderzoek van de EFSA mag slechts 1% van de gangbare biggen het staartje houden. (EFSA, 2007)	<i>Artikel 4 j. hoofdstuk 1 punt 8 EU Richtlijn 2008/120/EG</i> Het couperen van staarten en het verkleinen van de hoektanden mogen niet als routinemaatregel worden uitgevoerd, maar alleen wanneer bepaalde kwetsuren van spenen bij zeugen of van oren en staarten bij andere varkens zijn geconstateerd. Voordat tot deze ingrepen wordt besloten, moeten maatregelen worden getroffen om staartbijten en andere gedragsstoornissen te voorkomen, de omgeving en de varkensdichtheid in aanmerking genomen. Hiertoe moeten ontoereikende omgevingsfactoren of beheerssystemen worden aangepast.	99%	99%	24.750.000	24.750.000
Varkens	Slecht stalklimaat	Een slecht stalklimaat (hoge concentratie ammoniak, in combinatie met veel fijnstof, endotoxines, vocht, tocht en een hoge infectiedruk) zorgt ervoor dat veel varkens ernstig benauwd zijn (tot 50%), pleuritis hebben (56%), chronisch hoesten (tot 50%) of ontstekingen hebben aan de longen (circa 58%), ademhalingswegen of ogen. (Leenstra et al, 2011, Boerderij, 2012, Boerderij, 2014) Het chronische hoesten en moeilijk ademen heeft grote gevolgen voor het welzijn van de dieren; de Animal Sciences Group geeft hiervoor een ongeriefscore van 4 op een schaal van 8. Pleuritis is een nog pijnlijkere en langdurige of zelfs chronische aandoening, die van de ASG de hoogst mogelijke ongeriefscore krijgt (8 van 8). (Leenstra et al., 2011) De ziekte wordt door varkenshouders regelmatig niet opgemerkt (subklinisch), waardoor de ontsteking vervolgens ook niet wordt behandeld. (Leenstra et al., 2011) Het stalklimaat blijkt de laatste jaren bovendien te zijn verslechterd en luchtwegaandoeningen te zijn toegenomen. (Boerderij, 2014)	<i>Primair: Artikel 2.5, lid 4 Besluit houders van dieren</i> De luchtcirculatie, het stofgehalte van de lucht, de temperatuur, de relatieve luchtvochtigheid en de gasconcentraties in de omgeving van het dier zijn niet schadelijk voor het dier.	58%	58%	14.500.000	14.500.000

Categorie	Overtreding	Onderbouwing	Wetsartikel	Min % overtredingen	Max % overtredingen	Min aantal overtredingen	Max aantal overtredingen
Varkens	Slechte drinkwaterkwaliteit	Het drinkwater van varkens is vaak van onvoldoende kwaliteit. Uit onderzoek blijkt dat 5,4% van de drinkwatermonsters <u>niet</u> geschikt is als drinkwater voor varkens, nog eens 25,2% van de monsters werd beoordeeld als "minder geschikt". (Counotte, 2012)	<p><i>Primair: Artikel 1.7 onder f. Besluit houders van dieren</i> Degene die een dier houdt, draagt er zorg voor dat een dier toegang heeft tot een toereikende hoeveelheid water van passende kwaliteit of op een andere wijze aan zijn behoefte aan water kan voldoen.</p> <p><i>Subidiair: Artikel 2.4, lid 7 Besluit Houders van Dieren</i> Het toegediende voer en drinken alsmede de wijze van toediening brengen het dier geen onnodig lijden of letsel toe.</p> <p><i>Meer subsidiair: Artikel 2.2, lid 8 Wet dieren</i> Het is houders van dieren verboden aan deze dieren de nodige verzorging te onthouden.</p>	31%	31%	7.650.000	7.650.000
Varkens	Stressvolle verdoving	Het verdoven van slachtvarkens met CO2 veroorzaakt ernstige ademnood, stress en pijn in de luchtwegen voordat bewusteloosheid intreedt. Studies wijzen uit dat het inademen van hoge concentraties CO2 (in Nederlandse slachterijen worden concentraties van 87,5% gebruikt) extreem ongerief veroorzaakt gedurende ruim 20 seconden. Totdat bewusteloosheid intreedt proberen varkens aan het gas te ontsnappen (Velarde et al, 2007). Daarbij klimmen ze op elkaar, schudden ze met hun kop, snakken ze naar adem en gillen ze het uit. Uit onderzoek is gebleken dat varkens liever 72 uur geen water en 24 uur geen eten hebben dan dat ze een tweede keer blootgesteld worden aan hoge concentraties CO2. (Cantieni, 1976; Raj, 1995) Mensen die de proef op de som namen en vrijwillig CO2 inademden, bevestigden dat het gas ondragelijke ademnood veroorzaakt en pijn veroorzaakt. Naar schatting wordt in Nederland 35% van de varkens met CO2 verdoofd.	<p><i>Primair: Artikel 1.12 Besluit houders van dieren</i> Bij het doden van dieren en daarmee verband houdende activiteiten wordt de dieren elke vermijdbare vorm van pijn, spanning of lijden bespaard.</p> <p><i>Subidiair: Artikel 1.13, lid 1 Besluit houders van dieren</i> Een dier wordt gedood door middel van een methode die waarborgt dat de dood onmiddellijk of na bedwelming, maar vóórdat de bewusteloosheid is geweken, intreedt.</p>	35%	35%	5.064.777	5.064.777

Categorie	Overtreding	Onderbouwing	Wetsartikel	Min % overtredingen	Max % overtredingen	Min aantal overtredingen	Max aantal overtredingen
Varkens	Geen zorg voor zieke dieren	Van alle varkens maakt 10-20% een ziekte door die duidelijk zichtbaar is. Hiervan is één op de tien dusdanig ziek dat het dier eigenlijk naar een ziekenboeg moet om in alle rust te kunnen herstellen. Vaak gebeurt dit niet omdat de boer het niet praktisch vindt of geen zieke dieren wil verslepen. Deze (ernstig) zieke dieren blijven dus in de groep en worden het slachtoffer van bijterijen, agressie en kannibalisme. (Leenstra et al., 2011)	<p><i>Primair: Artikel 1.7 onder c. Besluit houders van dieren</i> Degene die een dier houdt, draagt er zorg voor dat een dier dat ziek of gewond lijkt onmiddellijk op passende wijze wordt verzorgd.</p> <p><i>Subsidiar: Artikel 2.4, lid 5 Besluit houders van dieren</i> Wanneer de zorg, bedoeld in artikel 1.7, aanhef en onderdeel c, geen verbetering in de toestand van het dier brengt, wordt zo spoedig mogelijk een dierenarts geraadpleegd.</p> <p><i>Meer subsidiar: Artikel 2.4, lid 4 Besluit houders van dieren</i> Een ziek of gewond dier wordt zo nodig afgezonderd in een passend onderkomen dat zo nodig is voorzien van droog strooisel.</p> <p><i>Meer meer subsidiar: Artikel 2.2, lid 8 Wet dieren</i> Het is houders van dieren verboden aan deze dieren de nodige verzorging te onthouden.</p>	1%	2%	250.000	500.000
Varkens	Slechte voedselkwaliteit	In de varkenshouderij worden biggen rond een leeftijd van 3 weken bij hun moeder weggehaald. Het maag- en darmstelsel van de big is dan nog onvoldoende voorbereid op het vaste voedsel. Bovendien is het varkensvoer zeer energierijk en vezelarm, waardoor de dikke darm van de biggen vol komt te zitten met onverteerde eiwitten. Hierdoor ontstaat er in de darm een uitstekend klimaat ontstaat voor E-Colistammen die endotoxines (gifstoffen) produceren. De gifstoffen komen in de bloedbaan terecht en tasten zo de gehele gezondheid van het varken aan. In de zwakkere doorbloede lichaamsdelen, zoals het uiteinde van de staart en oren, veroorzaken de endotoxines necrose (het afsterven van weefsel) wat gepaard gaat met jeuk en vaak ook ontstekingen. De jeuk stimuleert varkens om in elkaars staart te bijten. (Jaeger, 2013) Verder blijkt dat 58% van de vleesvarkens maagafwijkingen heeft, waaronder maagzweren. Voeding en stress spelen een belangrijke rol. Het verstrekken van ruwvoer (vezelrijk voer) zorgt ervoor dat maagwandbeschadigingen sterk afnemen. (GD Varken, 2010)	<p><i>Primair: Artikel 1.7 onder e. Besluit houders van dieren.</i> Degene die een dier houdt, draagt er zorg voor dat een dier een voor dat dier toereikende hoeveelheid gezond en voor de soort en de leeftijd geschikt voer krijgt toegediend op een wijze die past bij het ontwikkelingsstadium van het dier.</p> <p><i>Subidiar: Artikel 2.4, lid 7 Besluit Houders van Dieren</i> Het toegediende voer en drinken alsmede de wijze van toediening brengen het dier geen onnodig lijden of letsel toe.</p>	58%	100%	14.500.000	25.000.000,00

Categorie	Overtreding	Onderbouwing	Wetsartikel	Min % overtredingen	Max % overtredingen	Min aantal overtredingen	Max aantal overtredingen
Varkens	Te vroeg spenen	Biggen worden op een gemiddelde leeftijd van 25 dagen gespeend. Ongeveer 26% van de bedrijven speent al op gemiddeld 20 dagen, waarbij sommige biggen al op 17 dagen worden gespeend. (Dixhoorn, 2011) Wettelijk mogen biggen na 28 dagen worden gespeend. Onder voorwaarden mag dit met maximaal één week vervroegd worden, dus 21 dagen. Vroegtijdig spenen leidt tot minder sociale biggen (angstiger en agressiever) en veroorzaakt gestoord gedrag zoals belly-nosing (herhaaldelijk met de neus tegen de buik aanduwen van een hokgenoot), urine drinken en staartbijten. Ook veroorzaakt het darmproblemen, waaronder speendiarree en zijn de biggen minder gezond. (Verwer, 2012; Pluske, 1997)	<i>Artikel 1.20 lid 3. Besluit houders van dieren.</i> In afwijking van het eerste lid, is de leeftijd, bedoeld in artikel 2.2, zevende lid, van de wet, voor varkens 21 dagen, indien de biggen naar gespecialiseerde voorzieningen worden gebracht die: a. volledig worden leeggemaakt en grondig zijn gereinigd en ontsmet voordat een nieuwe groep biggen is binnengebracht, en b. gescheiden zijn van de voorzieningen waar zeugen zijn gehouden om het overdragen van ziekten op de biggen zo veel mogelijk te beperken.	26%	26%	6.500.000	6.500.000,00
Zeugen	Maagafwijkingen zeugen	Uit onderzoek van de Gezondheidsdienst voor Dieren blijkt dat 74% van de zeugen last heeft van maagafwijkingen, waaronder maagzweren. Voeding en stress spelen een belangrijke rol. Bij mensen zijn maagklachten en met name maagzweren erg pijnlijk. Bij varkens krijgt deze chronische aandoening daarom ook een score 4 van 8 op de schaal van ongerief. Het verstrekken van ruwvoer (vezelrijk voer) zorgt ervoor dat maagwandbeschadigingen sterk afnemen. (GD Varken, 2010)	<i>Primair: Artikel 1.7 onder e. Besluit houders van dieren.</i> Degene die een dier houdt, draagt er zorg voor dat een dier een voor dat dier toereikende hoeveelheid gezond en voor de soort en de leeftijd geschikt voer krijgt toegediend op een wijze die past bij het ontwikkelingsstadium van het dier. <i>Subidiar: Artikel 2.4, lid 7 Besluit Houders van Dieren</i> Het toegediende voer en drinken alsmede de wijze van toediening brengen het dier geen onnodig lijden of letsel toe.	74%	100%	887.316	1.199.075

Categorie	Overtreding	Onderbouwing	Wetsartikel	Min % overtredingen	Max % overtredingen	Min aantal overtredingen	Max aantal overtredingen
Zeugen	Ernstige bewegingsbeperking in kraamkooi	De kraambox van de zeug is zo klein dat de zeug zich alleen om haar lengteas kan draaien. De kraamboxen veroorzaken frustratie en stress bij de zeugen, 20% van de zeugen vertoont hierdoor afwijkend gedrag. Nog eens 74% van de zeugen heeft maagzweren, waarbij stress één van de belangrijke oorzaken is (GD, 2010). De kraamboxen zijn kaal en de vloeren hard en glad. Dit veroorzaakt doorligwonden en soms ontstekingen. (Leenstra et al, 2011) Ook zorgen de stangen van de box voor verwondingen, omdat de zeug er telkens tegenaan stoot bij het staan en liggen. (EFSA, 2007) Het gebruikte 'afleidingsmateriaal' (veelal een stuk pvc om een buis) is onvoldoende voor afleiding. Op de schaal van ongerief krijgt de kraambox de hoogst mogelijke score voor ongerief, namelijk een score 8 van maximaal 8. (Leenstra et al., 2011)	<i>Primair: Artikel 4 j. Bijlage punt 7 EU Richtlijn 98/58/EG.</i> De bewegingsvrijheid die past bij het dier, met inachtneming van de soort en overeenkomstig de bestaande ervaringen de wetenschappelijke kennis, mag niet op zodanige wijze worden beperkt dat het dier daardoor onnodig lijden of letsel wordt toegebracht. <i>Subsidiar: Artikel 2.2, lid 8 Wet dieren</i> Het is houders van dieren verboden aan deze dieren de nodige verzorging te onthouden.	99%	99%	1.187.084	1.187.084

Categorie	Overtreding	Onderbouwing	Wetsartikel	Min % overtredingen	Max % overtredingen	Min aantal overtredingen	Max aantal overtredingen
Zeugen	Onbreken nestmateriaal	In een natuurlijke omgeving vertonen zeugen een uitgebreid repertoire van moedergedrag, zoals het maken van een nest. Dit moedergedrag ligt stevig vastgelegd in het brein van het varken. (Koop, 2008) In de huidige hokken voor kraamzeugen (kraamboxen) is er vaak geen nestmateriaal aanwezig. Dit leidt tot een verhoogde hartslag, meer stress en een verminderd welzijn. (EFSA, 2007) EFSA en Wageningse onderzoekers zien het gebrek aan nestmateriaal daarom als een belangrijk welzijnsprobleem van zeugen in de vee-industrie. (EFSA, 2007; Leenstra et. Al., 2011) Bekend is dat het welzijn van een zeug sterk verbeterd wanneer zij nestmateriaal krijgt. Zo wordt ze rustiger, is ze minder gestrest, verloopt de bevalling soepeler en neemt het percentage doodgeboren biggen af. Zelfs wanneer dit nestmateriaal 'slechts' een jute zak is. (Hoofs, 2012) Tot op heden maakte varkenshouders gebruik van de uitzonderingsclausule m.b.t. nestmateriaal. In deze uitzonderingsclausule staat dat nestmateriaal niet verplicht is als dit problemen veroorzaakt met het mengmestsysteem. (Boerderij, 2015) Aangezien de jute zak geen tot nauwelijks problemen veroorzaakt met het mengmestsysteem, wordt deze uitzonderingsclausule ten onrechte toegepast. Jute zakken passen in iedere bedrijfsvoering en zou daarom een minimaal vereiste moeten zijn. Naar schatting gebruikt maximaal slechts 25% van de bedrijven een jute zak.	<i>Primair: Artikel 2.22, lid 2 Wet Dieren</i> Zeugen en gelten beschikken in de laatste week voor het werpen over voldoende en adequaat nestmateriaal, tenzij dit in verband met de op het bedrijf gebruikte mengmestmethode technisch niet uitvoerbaar is.	75%	90%	899.306	1.079.167,50

Categorie	Overtreding	Onderbouwing	Wetsartikel	Min % overtredingen	Max % overtredingen	Min aantal overtredingen	Max aantal overtredingen
Varkens	Onvoldoende afleidingsmateriaal	In de meeste varkenshokken hangt een ketting (52-63%) of een ketting met daaraan een bal of stuk rubber (22-30%) als afleidingsmateriaal voor de varkens. (Lauwere, 2009) Wettelijk gezien is alleen een ketting onvoldoende (AID, 2009). In wetenschappelijk onderzoek komen stro, turf en compost naar voren als beste afleidingsmaterialen voor varkens omdat ze tegemoet komen aan de drang om te wroeten en te verkennen. De ketting én de ketting met bal scoren het slechtst. (Spoolder, 2011; Zonderland, 2007) Bij een Varkensbesluit controle in 2009 voldeden 44 van de 101 varkenshouderijen - op één of meerdere punten - niet aan de wet. De overtredingen hadden vooral te maken met het niet of onvoldoende aanwezig zijn van afleidingsmateriaal en te weinig licht in de stallen. (AGD, 2009) Uit undercover inspecties van CIWF blijkt dat bij 88% van de Nederlandse varkenshouderijen geen of onvoldoende afleidingsmateriaal aanwezig is. (CIWF, 2008)	<i>Primair: Artikel 4. j. bijlage 1 punt 4 EU Richtlijn 2008/120/EG</i> In afwijking van artikel 3, lid 5, moeten de varkens permanent kunnen beschikken over voldoende materiaal om te onderzoeken en mee te spelen, bv. stro, hooi, hout, zaagsel, compost van champignons, turf of een mengsel daarvan, voor zover de gezondheid van de dieren daardoor niet in gevaar komt. <i>Subsidiair: Artikel 2.22, lid 1 Besluit houders van dieren</i> Varkens beschikken permanent over voldoende materiaal om te onderzoeken en mee te spelen, bestaande uit stro, hooi, hout, zaagsel, compost van champignons, turf of een mengsel daarvan, of ander geschikt materiaal, voor zover de gezondheid van de dieren daardoor niet in gevaar komt.	60%	88%	15.000.000	22.000.000
Totaal						91.188.483	109.430.104